

**Magda Jeanrenaud, *La Traduction, là où tout est pareil et rien n'est semblable*,
Préface de Claude Hagège, Bucarest, EST-Samuel Tastet Editeur, 2012, 346 p.**

Ana-Maria Minuț*

Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Bd. Carol I 11, 700506 Iași, România

Pusă în slujba unei demonstrații de evaluare și critică a traducerii, erudiția Magdei Jeanrenaud face posibilă coroborarea unor elemente diferite, provenind din mai multe tipuri de teorii ale traducerii (tipul funcțional, reprezentat de Hans Vermeer și Katharina Reiss, cel lingvistic, avându-i ca exponenți pe Roman Jakobson, J.P. Vinay, J. Darbelnet, Georges Mounin, J.C. Catford, Bertrand Richet, tipul interpretativ, ilustrat de Marianne Lederer și Danica Seleskovitch, tipul filosofic, practicat de Antoine Berman, Paul Ricoeur sau Jacques Derrida, tipul sociolingvistic, prin Maurice Pégny), aplicate inspirat la mai multe studii de caz. Rezultă, în fapt, nu una, ci mai multe demonstrații, căci autoarea are în vedere cinci cazuri de traducere sau de autotraducere (Vasile Alecsandri, I.L. Caragiale, Panait Istrati, Mihail Sebastian și Emil Cioran). În afara acestor cinci evaluări de prim plan, există, încă din secțiunea *Avant-propos*, situată după prestigioasa prefață a lui Claude Hagège, și numeroase alte evaluări colaterale, prilejuite, printre altele, de referirile inevitabile la principiul fidelității în traducere, la „amenințarea” intraductibilității sau la trimiterile intertextuale; acestea vizează diverse cazuri punctuale, reprezentate fie de soluțiile traducitive propuse, în versiunile românești, pentru anumite titluri, sintagme, cuvinte din lucrările lui Tzvetan Todorov sau Amélie Nothomb, fie de problemele pe care le ridică traducerea, din franceză în germană (sau în română), a unei caricaturi din domeniul sportiv în care în original se mizează pe polisemia lui *but*.

Capitolul intitulat *Traducteur – auteur: une relation décalée* pleacă de la consecințele antrenate de negarea sau minimalizarea, în studiile de teorie literară de sorginte structuralistă, din anii 70 ai secolului trecut, a intenționalității autorului și a supremației instanței auctoriale. Dacă cititorului i se acordă libertatea de a interpreta textul în mod independent de intențiile autorului, de această libertate beneficiază,

în mod evident, și traducătorul („le Lecteur par excellence”), eliberat de canonul supunerii fără rezerve în fața intențiilor scriitorului.

Chiar dacă, așa cum au demonstrat importante studii de teorie literară, intenționalitatea s-a dovedit imposibil de expulzat, căci însuși *criteriul coerenței*, esențial pentru adecvarea și valoarea unei interpretări, nu poate fi conceput fără recursul la premisa sau probabilitatea unei intenții (p. 35), sînt evidențiate mai multe beneficii, teoretice și practice, ale abordărilor care au vizat autonomizarea actului traducerii. În plan teoretic, autoarea menționează diversificarea perspectivelor referitoare la traducere, precum cele de tip interpretativ sau comunicațional. Dintre teoriile care au relativizat rolul pe care-l ocupă intenționalitatea autorului în actul de traducere, o atenție aparte este acordată, pe de o parte, așa-numitei *teorii a polisistemului* (extrem de utilă în economia lucrării, anticipînd unele aspecte tratate în capitolele următoare), a lui Gideon Toury, care acordă traducerii același statut precum operei originale; pe de altă parte, teoria elaborată de H.J. Vermeer și Katharina Reiss (așa-numita *Skopostheorie*) deplasează accentul asupra statutului textului, determinant în alegerea metodei și a strategiei de traducere. Cît despre avantajele de ordin practic, sînt evidențiate cele constînd în depășirea unor analize sterile, de tip contrastiv, preocupate cu obstinație de identificarea devierilor și a diferențelor (adesea, de „expresivitate”) dintre textul-țintă și textul-sursă.

Cum cunoașterea varietăților culturale care stau la baza unui text contează extrem de mult în procesul traducerii, care nu poate face abstracție de contextul socio-cultural și de relația unei culturi cu limba sa maternă, cartea conține o secțiune consistentă, intitulată *Francophonie, bilinguisme et traduction*, care tratează profilul influențelor franceze exercitate (mai întîi, prin intermediar grecesc și rusesc și apoi în

* Adresă de corespondență: a_minut@hotmail.com.

mod direct) în spațiul cultural românesc și căile lor de manifestare. În condițiile în care francezei i se acordă, pe drept cuvânt, rolul cel mai important în modernizarea culturii și a limbii române, autoarea oferă, sprijinindu-se predominant pe bine-cunoscuta lucrare a lui Pompiliu Eliade (apărută într-o vreme în care influența franceză era în plină desfășurare)—*De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Les origines. Étude sur l'état de la société roumaine à l'époque des règnes phanariotes*, Ernest Leroux, Libraire-Éditeur, Paris, 1898—o descriere a celor mai importante momente din istoria relațiilor româno-franceze, care au determinat o schimbare decisivă de *Weltanschauung* și, în plan lingvistic, o modernizare masivă și extrem de benefică a lexicului românesc.

Dacă, după formula lui Paul Zarifopol, cu Franța a început „mișcarea de dezmojicire” (*Pentru arta literară*, II, ediție îngrijită de Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1971), de bună seamă că personajul Chirița al lui Alecsandri ilustrează prima fază a procesului. Idiolectul ei ridicol este analizat prin prisma procedeelelor „tehnice” ale traducerii, descrise de Vinay și Darbelnet, a celor trei tipuri de traducere identificate de J.-C. Catford și cu ajutorul conceptului de *transcodaj*, așa cum l-a definit Maurice Pergnier (cu privire la modalitatea de transpunere a idiotismelor). Emanciparea, după Werner Koller (*Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, UTB, Stuttgart, 2011), este o formă de critică culturală, care are și o dimensiune lingvistică, iar frenezia imitativă și traductivă reprezintă contribuția adusă „emancipării” de tipul de personaj semidoct ironizat de Alecsandri.

În ceea ce privește transpunerea lui Caragiale în franceză, după abordarea mai multor aspecte importante în procesul evaluării traducerii (profilul traducătorilor—Eugène Ionesco și Monica Lovinescu, limitele dintre traducerea și adaptarea unui text dramatic, starea limbii române în prima jumătate a secolului al XIX-lea), atenția se îndreaptă asupra unor aspecte punctuale, referitoare la traducerea didascalilor, a repetițiilor și a clișeelelor, a referințelor culturale, a numelor proprii (inclusiv a poreclelor) și a formulilor afective de adresare, a interjecțiilor și a punctuației. Principalele probleme sînt identificate, pe de o parte, în modalitatea de redare a franțuzismelor din textul original și, pe de altă parte, în normalizarea, ordonarea, raționalizarea a ceea ce în vorbirea perso-

najelor lui Caragiale trădează, dimpotrivă, confuzie, dezordine, derivă, deriziune sau expansivitate.

În cazul textelor lui Panait Istrati, au fost reținute practicile traductive a căror frecvență le conferă statutul de indici de intenționalitate a autotraducerii din franceză în română; procedeele utilizate se încadrează preponderent în categoria celor „oblice” în terminologia lui Vinay și Dabelnet, cu efect de restructurare în profunzime a semnificației textului-sursă. Exemplele extrase din versiunile românești ale operelor *Oncle Anghel*, *La Maison Thüringer* și *Tsatsa Minnka* dovedesc o explicitare și o nuanțare evidentă a descrierilor, o schimbare a perspectivei naratologice (vocea naratorului devenind mult mai puternică), o reorganizare a textului original inclusiv prin redistribuirea paragrafelor, ca și o prefacere a registrului standard și neutru din original în registru oral, familiar, dialectal sau afectiv.

Versiunea în limba franceză a romanului *Accidentul* al lui Mihail Sebastian, datorată lui Alain Paruit, face obiectul unei atente evaluări din perspectiva „universalizării” (uniformizare, omogenizare, raționalizare, clarificare, explicitare, „înnobilare”) care se manifestă în actul propriu-zis al traducerii. Efectele constau în restructurarea considerabilă a unor paragrafe, modificarea întrebuintării ghilimelelor (cel mai frecvent, prin suprimarea lor, atunci cînd acestea marchează intervenția, în discursul primar, a unui discurs secundar), eliminarea unor detalii „inutile”, „stilizarea” unor pasaje, evitarea repetițiilor (chiar și atunci cînd acestea au încărcătură simbolică, așa cum e cazul repetării cuvîntului *ceață*, devenit, în franceză, cînd *brume*, cînd *brouillard*), dezambiguizarea a ceea ce voit imprecis etc. Virajul progresiv și deliberat al traducătorului spre tiparul realist își găsește explicația, conform autoarei, în dorința (mai cu seamă a editorilor) de a evita receptarea *Accidentului*, de către un public francez excedat de epigonii lui Marcel Proust, în cheie proustiană.

În ceea ce privește versiunea în franceză a operelor românești ale lui Cioran, modificările importante (constînd în special în omisiuni) față de textul-sursă sînt considerate rezultatul unor reticențe ideologice și estetice (ale autorului însuși, traducătorului, editorului). Grație acestor treceri sub tăcere, imaginea consacrată a lui Cioran este pusă la adăpost de derapajele ideologice sau imperfecțiunile stilistice ale tinereții.

Multe din precizările teoretice diseminate pe par-

cursul capitolului justifică inspirata algere a subtitlului *là où tout est pareil et rien n'est semblable*, împrumutat dintr-una din lucrările filosofului și eseistului André Glucksmann (*Le Bien et le Mal. Lettres immorales d'Allemagne et de France*, Hachette, Paris, 1997), circumscrisă unui cu totul alt domeniu. În jocul dintre *tout est pareil* și *rien n'est semblable* intră mai mulți factori: decalajele (de interiorizare a intenției autorului, de orizont de așteptare etc.) existente în relația autor – traducător, curajul traducătorului

de a apela, atunci când simpla transpunere dintr-o limbă în alta nu pare suficientă, la o „a treia limbă a traducerii” (capabilă să recupereze pierderile și să transmită alteritatea textului străin) sau dozajul așa-numitelor „universalii” ale traducerii.

Erudită și subtilă, bazată pe o bogată experiență de traducător, cartea Magdei Jeanrenaud este o pledoarie pe deplin convingătoare a necesității traducerii de a reflecta asupra ei înseși.